

УДК 378.147:656.61.052 (045)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ

Смелікова В. Б.

Стаття присвячена опису експериментальної перевірки ефективності методики підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій; визначено складники експериментального дослідження, розглянуто зміст його етапів; проаналізовано результати отриманих експериментальних даних. Формулюється гіпотеза експерименту, наводяться дані перед- та післяекспериментального зрізів. За допомогою методів математичної статистики інтерпретовано результати експерименту, які підтверджують висунуту гіпотезу.

Ключові слова: експериментальне дослідження, професійно-орієнтоване спілкування, кейс-технології.

Статья посвящена описанию экспериментальной проверки эффективности методики подготовки будущих судоводителей к профессионально-ориентированному общению при помощи кейс-технологий; определены составляющие экспериментального исследования, рассмотрено содержание его этапов; проанализированы результаты полученных экспериментальных данных. Формулируется гипотеза эксперимента, приводятся данные перед- и послеэкспериментального срезов. С помощью методов математической статистики интерпретированы результаты эксперимента, подтверждающие выдвинутую гипотезу.

Ключевые слова: экспериментальное исследование, профессионально-ориентированное общение, кейс-технологии.

The article describes the experimental verification of the effectiveness of training future deck officers to professionally oriented communication by means of case technologies; the components of the pilot study are defined, the contents of its stages are examined; the results of the experimental data are analyzed. The hypothesis of the experiment is formulated, the before and after experimental data are shown. The experimental results are interpreted by means of mathematical statistics that confirm the hypothesis.

Key words: experimental verification, professionally oriented communication, case technology.

Вступ. Актуальність навчання майбутніх судноводіїв професійно-орієнтованого спілкування в рамках навчальної дисципліни іноземної мови є на сьогодні поза сумнівом. З методичної точки зору, спілкування іноземною мовою, як відповідне комунікативне вміння, є одним з тих видів мовленнєвої діяльності, оволодіння яким передбачено вимогами чинної Програми, що вимагає чіткої організації роботи студентів з оволодіння спілкуванням як видом мовленнєвої діяльності.

Короткий огляд публікацій за темою. Роль іноземних мов у професійній підготовці майбутніх фахівців вивчали Т. Вакалюк, Н. Замкова, Н. Логутіна, Л. Морська, О. Петрашук, Л. Сакун, О. Тарнапольський; навчання іноземних мов зі спеціальною метою – В. Бухбіндер, Б. Коффі, Р. Джонсон, Г. Стоун, Е. Уотерс, Д. Уільямс, Т. Хатчінсон, Д. Хеннінг, Ф. Епперт та ін. Розробкою й упровадженням кейс-технологій займалися П. Делі, Ю. Сурмін, Ш. Бобохужаєв, В. Давиденко, Дж. Барбазет, М. Гончарова, А. Долгоруков, Е. Михайлова, однак науковці мало уваги приділяють ефективності використання кейс-технологій у формуванні іншомовної компетенції у студентів морських вузів.

Враховуючи зазначене вище, нашою **метою** є така організація процесу навчання професійно-орієнтованого спілкування, яка б надавала можливості для актуалізації його комунікативного потенціалу, розкриття якого виробляє автоматизм у використанні мовних засобів та формує правильні мовленнєві стандарти.

У зв'язку з цим, було створено методика навчання майбутніх судноводіїв професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій, ефективність якої перевірено в процесі експериментального навчання.

Матеріали і методи. Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування англійською мовою проводилася нами з урахуванням вимог і положень, котрі висуваються до педагогічного експерименту в низці робіт (В. Артемов, П. Гурвич, М. Ляховицький, В. Цетлін, С. Шатілов, Е. Штульман та ін.).

Погоджуючись з дослідженнями Е. Штульмана, під методичним експериментом ми розуміємо комплексний багатокомпонентний метод перевірки гіпотези, який являє собою суворо контрольоване навчання даного предмета, тому організація та проведення експерименту здійснювалися згідно з означеними в методиці фазами його проведення: 1) організація експерименту; 2) реалізація експерименту, а саме проведення експериментального навчання; 3) констатація та 4) інтерпретація експерименту – обробка отриманих результатів [4].

Опишемо першу фазу експерименту – фазу організації, на якій було сформульовано гіпотезу та наслідки, що впливають з неї, визначено мету та завдання проведення експерименту, виділено критерії оцінювання результатів експериментального навчання та визначено структуру експерименту.

Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій здійснювалася у межах двох взаємопов'язаних і взаємообумовлених етапів дослідження. Перший етап – науково-теоретичний, який дав змогу обґрунтувати необхідність спеціальної мовленнєвої підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій; визначити сутність методики навчання за системою кейс-технологій; здійснити підбір тематики занять за кейс-технологіями. Другий етап – дослідно-експериментальний, у свою чергу, складався з двох взаємообумовлених етапів у якості його власних підструктур. На першому етапі дослідно-експериментальної роботи передбачувалися: презентація вибірки досліджуваних курсантів, яка є адекватною генеральній виборці; відбір та відпрацювання методів та конкретних методик дослідження; проведення пілотажного обстеження та отримання контрольного зрізу рівня мовленнєвих можливостей досліджуваних; розробка експериментальної моделі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій.

Другий етап дослідно-експериментальної роботи включав: розробку спеціального курсу вивчення іноземної мови за професійно-орієнтованим спілкуванням засобами кейс-технологій для майбутніх судноводіїв; проведення протягом трьох років занять з курсантами Херсонської державної морської академії, Одеської національної морської академії, Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного; диференціація досліджуваних на контрольну та експериментальну групи; проведення в природно-педагогічних умовах навчального закладу занять з іноземної мови згідно із завданнями у контрольних і експериментальних групах; діагностування в кінці навчального курсу рівня опанування професійно-орієнтованим спілкуванням у майбутніх судноводіїв та отримання результатів другого зрізу; порівняння отриманих показників професійно-орієнтованого спілкування на основі контрольного та формувального експериментів у групах, що досліджувалися.

Основними методами дослідження були: опитування, анкетування, статистичні методи та педагогічний експеримент.

Уся дослідно-експериментальна робота проводилася з вересня 2011 року до травня 2015 року. З метою виконання означених у дослідженні завдань, вважаємо за необхідне з'ясувати достеменний зміст процесуальної структури кожного з етапів дослідно-експериментальної роботи.

З метою проведення повного обсягу дослідно-експериментальної роботи в різних регіонах України нами були визначені вищі навчальні заклади IV рівня акредитації у кількості 3: Херсонська державна морська академія, Одеська національна морська академія, Київська державна академія водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного. Реципієнтами виступали курсанти

другого та третього курсів навчання у кількості 150 осіб із зазначених вищих навчальних закладів (по 2 групи курсантів у кількості 25 осіб з кожного навчального закладу, означеного як учасник експерименту), з якими у вересні 2011 року було проведено пілотажне обстеження рівня знань з іноземної мови та мотивації її вивчення за професійним спрямуванням за допомогою спеціального опитування.

Робота з досліджуваними курсантами проводилася в природних умовах – у процесі їх безпосереднього перебування у виші. На нашу думку, вибірка відповідала середньостатистичним показникам за віком (18-20 років), за соціальним станом (випускники загальноосвітніх навчальних закладів, які склали успішно ЗНО і вступили до вишів, а потім успішно перейшли на другий курс навчання), які характеризують звичайних представників сучасного студентства.

Умови проведення дослідження відповідали вимогам етичності, коректності з боку експериментатора та зацікавленості, добровільності, позитивного ставлення до дослідження з боку курсантів та інших викладачів навчальних закладів.

Після отримання відповідей курсантів на питання опитувальника, усі дані були занесені в таблиці. Результати, отримані у ході експерименту, були піддані кількісному та якісному аналізу.

Як показали результати пілотажного обстеження рівня знань з іноземної мови у курсантів присутнє принципове розуміння важливості вивчення англійської мови для професійного становлення й фахового зростання. Необхідно зазначити, що після ознайомлення викладачів англійської мови, які брали участь у пілотажному обстеженні, з результатами анкетування, стало зрозуміло, що впевненість курсантів у знаннях з англійської мови є дещо ними завищеною за десятибальною шкалою, однак викладачі стверджували, що потенційні можливості навчання мови є достатніми, а мотивація є досить ґрунтовною.

На шляху функціонування дослідно-експериментальної роботи кількісний склад курсантів у групах залишався стабільним: загальна кількість курсантів, які навчалися у контрольних групах, складала 75 осіб; у експериментальних групах кількість курсантів була такою ж – 75 осіб до завершення експерименту.

Так, під час пілотажного обстеження з метою отримання контрольного зрізу групи КГ1 Херсонської морської академії, КГ2 Одеської національної морської академії, КГ3 Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного були визначені нами як **контрольні**, а групи ЕГ1 Херсонської морської академії, ЕГ2 Одеської національної морської академії, ЕГ3 Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного як **експериментальні** для зручності їх обстеження та статистичного обчислення отриманих даних.

Базуючись на аналізі сучасних тенденцій відносно реалізації принципів професійно-орієнтованого підходу до навчання усного іншомовного спілкування студентів немовних вишів, була запропонована техніка аналізу кейса, спрямована на формування та розвиток умінь породжувати професійне іншомовне монологічне та діалогічне мовлення. Спостереження за навчальним процесом на спеціальності “Судноводіння” свідчать про те, що саме вміння спілкуватися є найменш розвиненим у курсантів і викликає великі труднощі. Наскільки нам відомо, кейс-технології для розвитку вмінь спілкування з урахуванням специфіки навчання на спеціальності “Судноводіння” недостатньо розроблялася методистами, тому зважаючи на необхідність розвитку вмінь цього виду мовленнєвої діяльності та враховуючи мету навчання за даною спеціальністю, нами були розроблені кейс-технології для навчання спілкування. Дана техніка аналізу кейса обрана нами для подальшої перевірки на практиці.

Під час підготовки експерименту було розроблено такий варіант робочої **гіпотези**: високого рівня розвиненості вмінь продукувати професійне іншомовне монологічне та діалогічне мовлення можна досягти шляхом систематичного й цілеспрямованого використання на заняттях з англійської мови кейс-технологій.

На основі сформульованої гіпотези можна передбачити такі наслідки: у процесі навчання спілкування можливо досягти високого рівня сформованості мовних навичок та розвитку мовленнєвих умінь курсантів за умови: науково-

обґрунтованого відбору навчального матеріалу; наявності комплексу спеціальних видів діяльності та завдань, розробленого на основі запропонованих кейс-технологій; паралельного навчання курсантів монологічного та діалогічного мовлення.

Мета експериментального навчання полягала в підтвердженні гіпотези нашого дослідження, перевірки ефективності запропонованої методики, розробленої на основі кейс-технологій. Згідно зазначеної мети було окреслено конкретні **завдання**: підготувати матеріали для перевірки загального рівня сформованості мовних навичок і розвитку мовленнєвих умінь володіння англійською мовою курсантів 2 та 3 курсів у монологічному та діалогічному мовленні; визначити критерії оцінювання вмінь курсантів породжувати монологічне та діалогічне мовлення; провести експериментальне навчання на підґрунті розроблених кейс-технологій з метою визначення оптимального варіанта навчання; провести після експериментальний зріз з метою визначення рівня розвиненості вмінь курсантів породжувати професійне спілкування; інтерпретувати результати експериментального дослідження та визначити їх надійність; сформулювати висновки експериментального навчання курсантів породжувати професійне спілкування за технікою аналізу кейсів.

Результати та їх обговорення. Опрацювання результатів анкетування курсантів 2 курсу зазначених вишів показало, що 92% опитуваних у Херсонській державній морській академії, 96% у Одеській національній морській академії, 88% у Київській державній академії водного транспорту ім. гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного прагнуть вивчати англійську мову за сучасними технологіями, які дають їм можливість більш глибоко опанувати монологічне та діалогічне спілкування з метою подальшого його застосування у професійній діяльності. За їх думкою, навчання іноземної мови має стати професійно-орієнтованим настільки, щоб це дозволяло вільно спілкуватися з іноземними колегами на професійні теми, розвивало вміння швидко й професійно реагувати на команди тощо.

З метою визначення досягнутого рівня розвитку вмінь продукувати професійне іншомовне монологічне та діалогічне мовлення необхідно було провести післяекспериментальний зріз, результати якого мають оцінюватися за певними критеріями. Для визначення необхідних критеріїв ми звернулися до методичних досліджень з питань контролю рівня розвиненості іншомовних умінь говоріння. У методичній літературі визначені певні критерії оцінки іншомовних умінь говоріння – монологічного та діалогічного мовлення. Їх поділяють на якісні (основні) та кількісні (додаткові).

Кількісні, у свою чергу, використовують для оцінювання висловлювань комунікантів з точки зору мовленнєвого наповнення [1, 2].

Вибір критеріїв оцінювання іншомовних умінь має бути науково обґрунтованим та вимірюватися певними показниками, що підлягають формалізації [2]. Ми вважаємо за необхідне у кожному окремому випадку обирати критерії у відповідності до визначених теоретичних передумов навчання. Отже, стає зрозумілим, що під час продукування монологічного та діалогічного мовлення курсанти перш за все повинні уміти спілкуватися на будь-яку професійну тему англійською мовою. Це спонукає нас під час експерименту оцінювати вміння курсантів породжувати монолог-розповідь і будувати діалог. Уміння продукувати професійне монологічне мовлення має оцінюватися за такими критеріями: якісні – змістовність мовлення, його зв'язність, обсяг висловлювань; кількісні – відносна правильність висловлювань, темп мовлення, наявність засобів зв'язку між фразами та частинами висловлювання, зверненість.

Що стосується професійного іншомовного діалогічного мовлення (ПІДМ), то ми вважали за необхідне перевірити рівень умінь курсантів обговорювати певну тему за своїм фахом, тобто вести діалог-розпитування. Тому ми зупинилися на таких критеріях оцінювання ПІДМ: якісні – змістовність, рівень розвиненості дискусійних умінь, розуміння партнерів по спілкуванню, ініціативність, зверненість – та кількісні критерії, а саме: відносна правильність мовлення, обсяг висловлювань, темп мовлення. Ці критерії вважаються додатковими, проте саме вони дають змогу оцінювати мовлення комунікантів з точки зору його коректності, обсягу та швидкості [3].

Аналізуючи результати отриманих даних, умови знання шкільного курсу англійської мови курсантами, ми дійшли висновку, що такі знання є недостатніми для професійно-орієнтованого спілкування в реальних умовах професійної діяльності майбутніх судноводіїв, однак потенційні можливості для підвищення рівня знань іноземної мови в досліджуваних групах однакові, хоч неоднаковими у курсантів є рівень знань зі шкільного курсу англійської мови. У зв'язку з цим курсанти експериментальних груп були розподілені на три підгрупи, що адекватні рівням знань із шкільного курсу англійської мови: перший рівень репрезентували курсанти з досить високим рівнем знань шкільного курсу англійської мови, а також з найвищими показниками й рівнями підготовки до майбутнього професійно-орієнтованого спілкування; курсанти, що увійшли до середнього рівня, вирізнялися недостатністю системних знань з англійської мови, які знадобляться їм у майбутній професійній діяльності. Однак у них спостерігався достатній рівень позитивної мотивації щодо вивчення англійської мови за професійно-орієнтованим спілкуванням; низький рівень знань з англійської мови курсантами характеризувався недостатністю системних знань з іноземної мови та недостатньою емоційною причетністю до мотивації щодо подальшого вивчення англійської мови за професійно-орієнтованим спілкуванням.

Отже, констатувальний експеримент реалізовувався трьома рівнями знань з англійської мови курсантами зазначених вишів, що уможливило створення трьох дослідних груп. Відповідність рівнів знань з англійської мови визначено наскрізно через три компоненти – мотиваційний, когнітивний і операціональний (оволодіння способами дії). Така діагностика характеризується багатофакторною процесуальною завершеністю від кожного компоненту під час навчання англійської мови за професійно-орієнтованим спілкуванням.

Дослідно-експериментальна робота зорієнтувала нас на вирішення таких дослідницьких завдань: апробувати умови організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій; проаналізувати можливості застосування кейс-технологій як засобу підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування; дослідити динаміку змін рівня знань з англійської мови у курсантів шляхом інтеграції їх мотиваційного, когнітивного та операціонального компонентів.

Вирішення першого завдання дослідно-експериментальної роботи було пов'язане з апробацією умов організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій. З цієї метою нами була розроблена спеціальна технологічна система занять з курсу англійської мови, було визначено зміст цих занять, використано різні науково-методичні джерела та види інформації, що висвітлюють технологічні можливості застосування кейс-технологій у професійно-орієнтованому спілкуванні майбутніх судноводіїв. Запропонована система занять для курсантів 2 і 3 курсів охоплювала низку тем та була розрахована на те, щоб допомогти досліджуваним усвідомити фактичний матеріал, мотивувати свої майбутні професійні вчинки в процесі реального виконання професійних обов'язків судноводія і формувати спонукальні можливості процесу професійного становлення й професійного вдосконалення.

Навчання іноземної мови засобом кейс-технологій відкрило однакові можливості для фахової підготовки майбутніх судноводіїв в умовах організованого нами навчального процесу, де було здійснено активне залучення їх до навчальної діяльності.

Отже, перший етап забезпечив виявлення рівнів базових знань з англійської мови, а також критерії, за якими відбувалася подальша навчальна робота. Другий етап змалював сукупність організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій, який співвідносив дидактичні впливи на них шляхом організації навчальної діяльності у поєднанні з цілеспрямованим впливом на їх мотиваційну сферу та операціональні можливості.

Наступним етапом дослідно-експериментальної роботи нашого дослідження була перевірка динаміки опанування іноземною мовою через призму впливів їх мотиваційного, когнітивного й операціонального компонентів, що ста-

новили сукупність умов, спрямованих на підготовку майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування. Це було реалізовано за трьома рівнями, що репрезентовані трьома групами курсантів. Достеменно була з'ясована відповідність рівнів підготовки до професійно-орієнтованого спілкування через усі три її компоненти.

Отримані результати щодо мотивів підготовки до професійно-орієнтованого спілкування свідчать про низку позитивних змін у процесі вивчення англійської мови засобами кейс-технологій. Необхідно зазначити, що саме середній рівень дав найбільший відсоток зростання мотивів, отже, характеристика мотиваційного компоненту як підструктури процесу підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування зводиться до того, що сфера їх мотивації відображає найсуттєвіші інтереси курсантів – професійні.

Когнітивний компонент у підготовці курсантів до професійно-орієнтованого спілкування містив у собі як базові знання з англійської мови, так і надбані, завдяки розробленій методиці кейс-технологій за темами навчального плану. Знання, надбані завдяки методиці кейсів, не випадково розглядаються нами як найважливіша підструктура цього компоненту.

Аналіз базових знань з англійської мови у курсантів 2 курсу свідчить, що високий рівень знань англійської мови складав 16 % у контрольних групах і 8 % в експериментальних; середній рівень – 36 % у контрольних і 40 % в експериментальних; низький рівень у контрольних групах – 48 %, а в експериментальних – 52 %.

Після навчання на 2 і 3 курсах за методикою кейс-технологій, як у контрольних, так і в експериментальних групах були отримані очікувані нами результати: високий рівень підготовки до професійно-орієнтованого спілкування складав у контрольних групах 20 %, в експериментальних – 32 %; середній рівень у контрольних групах – 40 %, а в експериментальних – 56; низький рівень у контрольних групах характеризувався 10 %, в експериментальних – 16 %, що свідчить про позитивну динаміку в опануванні знаннями з англійської мови задля підготовки до професійно-орієнтованого спілкування.

Блок надбаних знань мав забезпечити заглиблення курсантів у тематику кейсів. Його дуже важливо було організувати саме на 2 курсі, щоб перша серйозна практика довела курсантам важливість високого рівня володіння англійською мовою у професійному діалогічному спілкуванні.

З метою активізації навчання, процес підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування репрезентувався операціональним компонентом. Він забезпечував розвиток мислення й мовлення у відповідності з мотиваційно-потребовою сферою. Головним показником цього компоненту було визначено вміння оперувати отриманими знаннями з англійської мови в реальному професійному спілкуванні в умовах плавпрактики й надалі – в професійному житті.

Отже, нами було розглянуто сутнісні характеристики підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій у межах трьох компонентів як основних складових процесу навчання.

Висновки. Таким чином, аналіз результатів експериментального дослідження підтвердив ефективність застосування розробленої методики навчання професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводіїв в освітньому процесі. В результаті проведення експериментального навчання виявилось, що методика сприяє розвитку навичок та вмінь професійно-орієнтованого спілкування. Зміст та результати даного експериментального дослідження можуть бути використані при розробці нових методик навчання професійно-орієнтованого спілкування студентів різних спеціальностей, а також підручників та посібників з іноземної мови.

Література

1. Носенко Э. Л. Объективные показатели владения устной иноязычной монологической речью: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1970. – 326 с.
2. Обучение иностранному языку как специальности / М. К. Бородулина, А. Л. Карлин, А. С. Лурье и др. – М.: Высш. Школа, 1982. – 253 с.

3. Скляренко Н. К. Критерии оценки уровня практического владения учащимися иноязычным говорением / Н. К. Скляренко, Т. И. Олейник // Учителю – современные знания и опыт / Отв. ред. И. А. Кмиचाков. – Горловка: ГГИЯ, 1995. – С.85-92.

4. Штульман Е. А. Методический эксперимент в системе методов исследования. – Воронеж : Изд-во Воронеж. у-та, 1976. – 156 с.